

Jacek Czubiński

dr inż. arch., prof. PK

Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Katedra Historii Architektury i Konserwacji Zabytków

ORCID: 0000-0002-0661-7760

Słowo o recepcji zakopiańszczyzny w architekturze uzdrowiskowej na Huculszczyźnie

A word about the reception of motives of the Zakopane Style in the spa architecture in the Hutsul region

Streszczenie

Architektura historyczna w miejscowościach uzdrowiskowych na Huculszczyźnie reprezentuje m.in. różne nurty regionalizmu. Widoczny jest wpływ zakopiańszczyzny na lokalny styl huculski. W latach 1919–1939 pojawiła się oryginalna odmiana regionalizmu łącząca te tendencje. Swoisty eklektyzm stylistyczny obecny jest zarówno w kompozycjach brył, elewacjach, detalach, jak i w aranżacjach wnętrz. Prowadzone od 2007 r. badania pozwoliły wyodrębnić grupę obiektów reprezentatywnych dla tego zjawiska.

Słowa kluczowe: architektura uzdrowiskowa, Huculszczyzna, styl huculski, regionalizm, styl zakopiański

Abstract

Historical architecture in spa towns in the Hutsul region is represented, among others, by different streams of regionalism. The influence of the Zakopane region on the local Hutsul style is visible. In the interwar period, an original type of regionalism was developed that combined these tendencies. A peculiar stylistic eclecticism is present both in the compositions of solids, elevations, details and interior arrangements. Research conducted for many years has allowed to distinguish a group of objects representative of this phenomenon.

Key words: spa architecture, Hutsul region, Hutsul style, regionalism, Zakopane style

Wprowadzenie

W miejscowościach uzdrowiskowych położonych w dolinie górnego biegu rzeki Prut na Huculszczyźnie istnieje mało znany, lecz niezwykle interesujący zespół historycznych obiektów architektonicznych¹. Związany jest z rozwojem funkcji rekreacyjnej i leczniczej tego regionu. Powstawał od końca XIX w. i reprezentuje różną stylistykę. Budynki odznaczały się różnorodnością formalną z przewagą regionalizmów o różnej proveniencji. W okresie międzywojennym pojawił się modernizm. Zawsze jednak dominowała tendencja oparta na lokalnych, huculskich wzorcach, a także obiekty reprezentujące architekturę kosmopolityczną lub o motywach zaczerpniętych ze stylistyki innych regionów, w tym z Podhala.

Cele pracy i metoda

Wpływ ludowych motywów podhalańskich na architekturę dawnej Małopolski (Galicji) Wschodniej został jedynie częściowo rozpoznany. Dużo wiadomo o ich obecności we Lwowie przed I wojną światową i w okresie międzywojennym. Nie analizowano natomiast niemal zupełnie tego problemu w odniesieniu do architektury powstałej w okresie międzywojennym na Huculszczyźnie. Niniejszy artykuł jest częściową prezentacją wyników badań autora nad tym zagadnieniem.

W pracy zaprezentowano zjawisko występowania motywów architektonicznych rodem z Podhala w czterech miejscowościach uzdrowiskowych Huculszczyzny: Jaremcza, Mikuliczyna, Tatarowa i Worochty w okresie pomiędzy początkiem XX stulecia a 1939 r. Uwagę zwrócono zwłaszcza na nierozpoznany pod tym względem okres międzywojenny. Celem pracy jest przedstawienie zagadnienia akceptacji motywów zakopiańskich w wielokulturowym kontekście architektonicznym Huculszczyzny zdominowanym przez lokalny styl huculski. Prowadzone przez autora badania oparte są głównie na intensywnych studiach terenowych konfrontowanych z efektami krytycznej analizy materiałów źródłowych i bibliograficznych².

Stan badań

Literatura przedmiotu tylko częściowo wyczerpuje problematykę. Zagadnienia genezy i rozprzestrzeniania się stylu zakopiańskiego i stylu huculskiego zostały szeroko omówione w wielu publikacjach (publicystycznych, teoretycznych i krytycznych) zarówno z epoki, jak i współczesnych³. Problemy związane z rolą motywów podhalańskich

¹ Autor, wspólnie z pracownikami wydziałów architektury Państwowego Uniwersytetu Technicznego Nafty i Gazu w Iwano-Frankowsku i Politechniki Wrocławskiej, prowadzi od wielu lat badania nad architekturą uzdrowiskową na Huculszczyźnie.

² Badania terenowe prowadzone były w latach 2006–2019. Istotnym źródłem jest zbiór oryginalnych projektów architektonicznych z tego regionu znajdujący się w Państwowym Archiwum Obwodu Iwano-Frankowskiego w Iwano-Frankowsku.

³ Por. m.in.: K. Mokłowski, *Sztuka ludowa w Polsce*, Lwów 1903, s. 317–334; B. Tondos, *Styl zakopiański i zakopiańszczyzna*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2004.

w tworzeniu przez Edgara Kovátsa (1849–1912) sposobu zakopiańskiego oraz lokalnego stylu galicyjskiego⁴ czy też ich znaczenie w secesji huculskiej⁵ także znalazły odbicie w literaturze. Natomiast obecność elementów zakopiańskich w architekturze Huculszczyzny okresu międzywojennego nie była dotychczas obiektem odrębnych badań. Temat ten pojawiał się jedynie przyczynkowo w publikacjach związanych z architekturą tego regionu⁶.

Stylistyka huculska i zakopiańska w architekturze Huculszczyzny

Jak wcześniej wspomniano w artykule podjęto m.in. próbę wyodrębnienia na Huculszczyźnie obiektów o motywach rodem z Podhala w relacji do dominującego w tym regionie lokalnego stylu huculskiego. Niezwykle trudne jest, przy analizie poszczególnych obiektów, dokładne określenie genezy form i dekoracji oraz przypisanie ich do konkretnej tendencji regionalnej. Stylistyki zakopiańska i huculska operowały często podobnymi rozwiązaniami. Wytworzył się swoisty eklektyzm formalny o przenikających się wzorcach. Nałożyły się na to zapożyczenia alpejskie, bukowińskie czy też siedmiogrodzkie, nie zawsze możliwe do precyzyjnej kwalifikacji. Przed przystąpieniem do analizy konkretnych obiektów należy określić podstawowe cechy tych dwóch tendencji.

Elementy stylu huculskiego

Do podstawowych cech tej tendencji stylistycznej zaliczyć należy m.in. stromy dach łamany, często w typie namiotowym, przykrywający istotną część budynku. Charakterystyczna była wieża, różnie lokalizowana w obrębie rzutu obiektu, przykryta łamanym dachem stożkowym o wydatnym pasie międzypołaciowym z otworami okiennymi lub płycinami. Genezy tego elementu należy szukać w wieloelementowej kompozycji dachów dzwonic przy cerkwiach huculskich. Inną cechą wyróżniającą ten nurt były wieloosiowe podcienia, galerie lub werandy usytuowane w głównej fasadzie, czasami przechodzące na inne elewacje lub obiegające budynek dookoła. Bardzo często tworzyły one wielokondygnacyjne układy. Tradycyjna ornamentyka huculska była oparta głównie na wzorach geometrycznych.

Ważnym elementem w obrębie tej tendencji są wpływy architektury ludowej z sąsiedniej Bukowiny. Bukowina sąsiaduje z Huculszczyzną od południowego wschodu.

⁴ Por. m.in.: A. Borowik, *Dzieje, architektura oraz twórcy Zakładu OO. Jezuitów w Chyrowie. Twórczość Antoniego Łuszczkiewicza oraz Edgara Kovátsa na tle epoki*, Katowice 2012; T. Szybisty, „Sposób zakopiański” i jego twórca Edgar Kováts, „Rocznik Podhalański” 2007, t. 10, s. 55–104; M. Leśniakowska, *Architekt Jan Koszycz-Witkiewicz (1881–1958) i budowanie w jego czasach*, Warszawa 1998, s. 10–26.

⁵ Por. m.in.: J. Biriulow, *Secesja we Lwowie*, tłum. J. Derwojed, Warszawa 1996; Ż. Komar, J. Bohdanova, *Secesja we Lwowie*, Kraków 2014; J. Lewicki, *Między tradycją a nowoczesnością. Architektura Lwowa lat 1893–1918*, Warszawa 2005; O. Нога, *Іван Левинський архітектор, підприємець, меценат*, Львів 2009.

⁶ O historycznej architekturze uzdrowskiej na Huculszczyźnie autor tej pracy opublikował ponad 20 artykułów naukowych. Por.: J. Czubiński, *Stylistyka wnętrz historycznych w budynkach położonych w wybranych miejscowościach uzdrowskich na Huculszczyźnie*, „Teki Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych” 2020, nr 4, s. 110–123.

Wpływy tego regionu na architekturę Huculszczyzny nie zostały jeszcze dokładnie przebadane. Motywy rodem z Bukowiny pojawiły się już w katalogu form sposobu zakopiańskiego Edgara Kovátsa, który urodził się na Bukowinie. Mieszkał w Czerniowcach i tam w latach 1859–1866 pobierał naukę. Architektura ludowa Bukowiny była jednym z elementów propagowanego przez Kovátsa stylu galicyjskiego. Biorąc pod uwagę powyższe informacje oraz bliskość geograficzną, można przyjąć za pewnik, że wiele motywów architektonicznych spotykanych nad Prutem posiada swój bukowiński rodowód⁷, a styl huculski adaptował je i rozwinął dla swoich potrzeb.

Podobieństwo rozwiązań przejawia się m.in. w stosowaniu prostego, lub z niewielkimi przyczółkami, czterospadowego dachu kopertowego. Przy kompozycji dwubryłowej przykrywa on wyższy element budynku lub stanowi dominantę. Często otrzymuje formę dachu namiotowego, zwieńczonego niewielką wieżyczką, rodzajem sygnaturki, z dachem łamanym. Pojawia się także ciągły frontowy podcień wsparty na słupach, przechodzący niekiedy na boczne elewacje budynku.

Bardzo podobne elementy i detale pojawiają się także w architekturze ludowej innych regionów. Pamiętać też musimy, że u podstaw rozwoju stylów regionalnych w końcu XIX w. leżała niemal zawsze architektura alpejska. Wydaje się jednak, że historyczne i geograficzne związki pomiędzy Bukowiną a Huculszczyzną oraz wzajemne oddziaływanie i przenikanie się motywów artystycznych stanowiły bardzo istotny, lecz rozpoznany w niewielkim stopniu czynnik rozwoju regionalizmu huculskiego.

Motywy zakopiańskie

Motywy zakopiańskie widoczne są na Huculszczyźnie w kompozycji brył budynków, w detalach architektonicznych oraz w aranżacji i wyposażeniu wnętrz. Występują więc zarówno jako elementy przestrzenne, jak i dekoracja ornamentalna. Przeprowadzone badania pozwoliły zlokalizować w dolinie Prutu niewiele przykładów obiektów reprezentujących tę stylistykę.

Styl zakopiański nie pojawił się w tym regionie w swojej czystej postaci. Tendencje stylistyczne, w których pojawiały się motywy z Podhala, ewoluowały od sposobu zakopiańskiego przez styl galicyjski i styl huculski do bardziej swobodnych, czasem trudnych do stylistycznego przyporządkowania, kompozycji okresu międzywojennego.

Elementy zapożyczone z architektury Podtatrza były stosowane bardzo wybiórczo, rzadko występowały wszystkie razem. Bryłę budynku, czasami o konstrukcji zrębowej, projektowano jako wieloelementową z ryzalitami i uskokami lub komponowano jako zwartą, opartą na kwadratowym rzucie z przyczółkowym dachem i wyrazistymi poprzecznymi facjatami. Do zasobu elementów podhalańskich należały: stromy dach, czasem z lukarnami przykrytymi daszkami pulpitowymi – *wyględami*, wydatne gzymsy okapowe i międzykondygnacyjne, motyw *stoneczka* lub *wschodzącego słońca* w szczytach lub na bocznych ścianach *wyględów* czy też wieńczące szczyty dachów *pazdury*. Wyznacznikiem formalnym dekoracji podhalańskiej był ornament roślinny.

⁷ Por.: budynki w skansenie Muzeum Wsi Bukowińskiej w rumuńskiej Suczawie.

Stosując powyższe motywy, nadawano obiektom charakter podhalański, lecz jedynie w kategorii ideowej malowniczości, a nie wierności formalnej. Wnętrza zawierały dekoracje oparte na współtlenieniu obu tendencji – zakopiańskiej i huculskiej. Zwykle przy tym zatarciu ulegał podział na ornament wschodniokarpacki (huculski) – geometryzujący – i zachodniokarpacki (tatrzański) – floralny.

Budynki z motywami zakopiańskimi

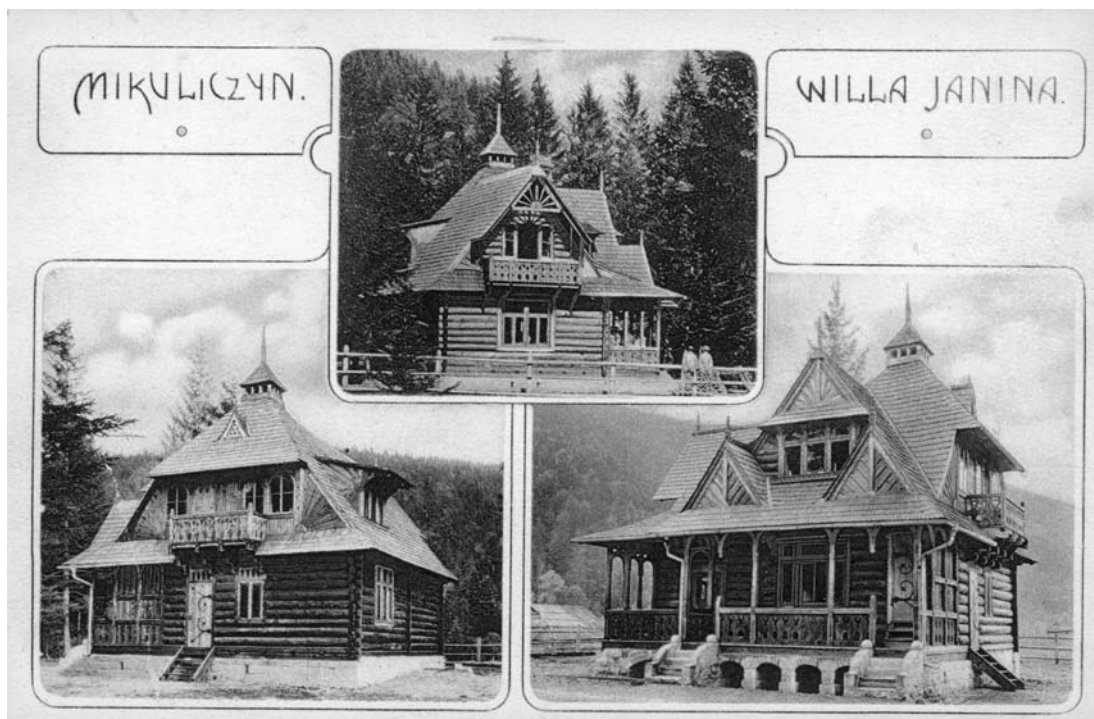
Motywy zakopiańskie można zidentyfikować w bardzo niewielkiej liczbie obiektów. Budynek reprezentujący styl zakopiański w jego pełnej lub zbliżonej do niego postaci nigdy nie powstał na Huculszczyźnie. Spotkać natomiast można realizacje posługujące się wybranymi elementami rodem z Podhala. Zidentyfikować je można zarówno na elewacjach, jak i we wnętrzach obiektów. Powstawały one od początku XX w.; do dnia dzisiejszego zachowały się jedynie budynki powstałe w okresie międzywojennym. Należy zauważyć, że znany jest reprezentatywny, lecz niepełny ich zasób, co jest skutkiem zniszczeń powstałych w trakcie obu wojen światowych i niekompletności źródeł archiwalnych.

Il. 1. Mikuliczyn, Dom Gminny, projekt: Tadeusz Obmiński, ok. 1903 r., pocztówka z ok. 1925 r. (Biblioteka Narodowa, sygn.: Poczt. 16412)

Il. 2. Tatarów, pensjonat Renatka (później Liljana), przed 1914 r., fot. w zbiorach autora

Il. 3. Mikuliczyn, willa prof. Jana Boguckiego (zwana później Janina), projekt: Tadeusz Obmiński, 1903 r., pocztówka z ok. 1925 r. (Biblioteka Narodowa, sygn.: Poczt. 20143)

Okres galicyjski

Detale i elementy stylu zakopiańskiego spotkać można w dolinie Prutu na Huculszczyźnie na samym początku XX w. Związane jest to z ich występowaniem w realizacjach bliskich stylowi huculskiemu. Jak wspomniano, był on powiązany z ideą stylu galicyjskiego Edgara Kovátsa⁸. Jednym z głównych propagatorów stylu huculskiego był urodzony w huculskim Kosowie arch. Kazimierz Mokłowski (1869–1905)⁹, a architektem najpełniej realizującym jego założenia był Tadeusz Obmiński (1874–1932). Autorstwa Obmińskiego są m.in. dwa powstałe około 1903 r. obiekty zlokalizowane niegdyś w Mikuliczynie: dom gminny (il. 1) oraz willa prof. Jana Boguckiego (il. 3)¹⁰. Te znane jedynie z historycznej ikonografii budynki posiadają wyraźne cechy stylu huculskiego, takie jak niewielkie wieże o izbicowej genezie czy też ciągłe podcienia w parterze. Willa Boguckiego charakteryzuje się także namiotowym dachem rodem z Bukowiny. Regionalną eklektyczność tych

⁸ Styl ten dążył do połączenia motywów pochodzących z różnych regionów Karpat położonych na terenie Galicji.

⁹ Potrzebę korzystania przez architektów z motywów pochodzących z rodzimej sztuki ludowej K. Mokłowski przedstawił m.in. w książce: *Sztuka ludowa w Polsce*, Lwów 1903, s. 317–334.

¹⁰ Zob.: „Architekt” 1904, nr 8, s. 123–126. Po I wojnie światowej willa zmieniła nazwę na Janina. Por. także: M. Pszczołkowski, *Tadeusz Obmiński – architekt dwóch kultur*, [w:] *Studia z architektury nowoczesnej*, t. 6: *Architektura polska – między Wschodem a Zachodem*, red. J. Kucharzewska, Warszawa–Toruń 2018, s. 72–93.

realizacji dopełniają podhalańskie detale – motywy *wschodzącego słońca* w szczytach, zakopiańskie *wyględy* oraz *pazdury*. Podobne cechy występują w także niezachowanym budynku dawnego pensjonatu Renatka w Tatarowie (il. 2)¹¹. W tym przypadku do katalogu motywów zakopiańskich dołącza zdecydowanie podhalańska kompozycja szczytów z dwoma daszkami okapowymi (*strzeszkami*) i *kozubami*. Nie udało się odnaleźć innego obiektu powstałego przed I wojną światową, który reprezentowałby zakopiańszczyznę w tym regionie w sposób pełniejszy niż powyżej opisane budynki.

Il. 4. Worochta, Dom Ludowy w trakcie budowy, 1929 r., fot.: Adolf Błaż, proj.: Kajetan Petrowicz (?), ok. 1926 r. (Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/1/0/10/3968/1)

Il. 5. Worochta, pensjonat Krakowianka, 2009 r., fot.: J. Czubiński

Okres międzywojenny

W relacji do intensywnego ruchu budowlanego na tym terenie w okresie międzywojennym (z kilkuletnią przerwą związaną z wielkim kryzysem ekonomicznym) elementy podhalańskie można odnaleźć w bardzo niewielu powstałych wtedy obiektach.

Największym kubaturowo budynkiem o wyróżniających się cechach zakopiańskich jest powstały z inicjatywy Towarzystwa Szkoły Ludowej Dom Ludowy w Worochcie (il. 4)¹². Zaprojektowany został najprawdopodobniej przez Kajetana Petrowicza (1894–1975) w drugiej połowie lat 20. XX w., a jego budowę ukończono w 1930 r.¹³ Mieści w sobie dużą salę widowiskową, będącą miejscem wystawiania przedstawień teatralnych, z antresolą. Wpływ architektury Podhala widać zwłaszcza w ogólnej kompozycji bryły oraz na elewacjach budynku¹⁴. Drewniana konstrukcja zrębowa obiektu położona została na wysokim kamiennym cokole. W szczytach ryzalitów oraz facjatkę frontowej występowały jeszcze do niedawna motywy *wschodzącego słońca* i daszki okapowe. Remont elewacji przeprowadzony na początku obecnego stulecia pozbawił budynek większości tych elementów.

¹¹ Budynek ten znany był także pod nazwą Liliana.

¹² Używane w tekście nazwy obiektów pochodzą z okresu międzywojennego.

¹³ Por.: J. Czubiński, *Stylistyka...*, *op. cit.*, s. 119–122.

¹⁴ Kompozycja bryły oraz kształt rzutu obiektu wykazują analogię z Domem Ludowym w Bukowinie Tatrzańskiej powstałym w latach 1928–1932 według projektu arch. Józefa Ćwizewicza.

Il. 6. Worochta, pensjonat o nieznanym nazwie z apteką, 2009 r., fot.: J. Czubiński

Il. 7. Worochta, pensjonat Nad Prutem, 2012 r., fot.: J. Czubiński

Cechy architektury Podhala rozpoznać można także w kilku niedużych kubaturach obiektach pensjonatowych. Nieznane są nazwiska ich projektantów. Budynki te cechują relatywnie prosta kompozycja całości bryły, podobny kąt nachylenia stromych dachów, stosowanie daszków okapowych oraz występowanie motywu *wschodzącego słońca* w szczytach. Spotykane są *pazdury*, sporadycznie pojawiają się *wyględy*.

Powstały w Worochcie około 1930 r. pensjonat Krakowianka, w typie małej willi, oparty na rzucie zbliżonym do kwadratu, posiada ryzality werandowe w elewacjach południowej i północnej (il. 5). Trójkątne płaszczyzny wszystkich zwieńczonych *pazdurami* szczytów zdobi motyw *wschodzącego słońca*. Podobne detale pojawiają się w elewacjach powstałego przed 1930 r. pensjonatu o nieznanym nazwie, zlokalizowanego w centrum Worochty. W okresie międzywojennym mieściła się w nim apteka (il. 6). W tym przypadku kwadratowy rzut obiektu powiększony od wschodu o część prostokątną uzyskał kształt litery „L”. W południowym szczycie oraz w werandowej facjacie w elewacji zachodniej pojawiły się podwójne daszki okapowe ze *stoneczkami* pomiędzy nimi. Dach wieńczy *pazdury*. Podobną kompozycję rzutu składającą się z kwadratowej części głównej powiększoną o część prostokątną posiadają dwa kolejne budynki. Powstały w latach 1936–1938 w Worochcie duży pensjonat Nad Prutem (il. 7) charakteryzuje się rozbudowaną kompozycją elewacji wejściowej z trzema daszkami okapowymi i wieńczącym ją trójkątnym szczytem ze *wschodzącym słońcem*. Podobny motyw występuje w południowej elewacji szczytowej tego budynku. Kompletu detali z Podtatrza dopełnia długa lukarna w formie *wyględu* umieszczona od strony ulicy w dachu nad parterową częścią obiektu. Skromniejszą wersją poprzedniego rozwiązania jest pensjonat Mimoza zlokalizowany także w Worochcie (il. 8). Powstał najprawdopodobniej pod koniec lat 30. Jego zrębowa konstrukcja ścian oraz architektoniczne opracowanie szczytowych elewacji ze *strzeszkami*, motywami *wschodzących stoneczek* i pograżonymi w okapach balkonami w prosty sposób ewokują skojarzenie z zakopiańszczyzną.

Il. 8. Worochta, pensjonat Mimoza, 2009 r.,
fot.: J. Czubiński

Il. 9. Mikuliczyn, Sanatorium Akademików Lwowskich, proj.:
Andrzej Kapłoński i Czesław Müller, ok. 1925 r. (W trosce
o zdrowie młodzieży akademickiej, „Wielkopolska Ilustracja”
1928, nr 11, s. 7)

Powyższe przykłady reprezentują relatywnie złożone kompozycje, w których można rozpoznać detale zapożyczone z ludowej architektury Podhala. Istnieje cała grupa obiektów, w których zidentyfikować można jedynie pojedynczy element o często uproszczonej zakopiańskiej stylistyce. Najczęściej spotykaną kompozycją identyfikującą wpływy z Zakopanego jest trójkątny szczyt budynku, ryzalitu lub facjaty z daszkami okapowymi i motywem *wschodzącego słońca*. Reprezentatywnym przykładem takiego rozwiązania był zniszczony w trakcie II wojny światowej drewniany budynek Sanatorium Akademików Lwowskich w Mikuliczynie (il. 9). Interesujący obiekt powstał w latach 1925–1928 według projektu architektów lwowskich Aleksandra Kapłońskiego (1884–1943) i Czesława Müllera (daty życia nieznane) jako część większego założenia składającego się z dwóch budynków. Całość ukończono w 1934 r.¹⁵ Stromy szczyt ze *wschodzącym słońcem* ponad niewielkim daszkiem okapowym oraz *pazdury* są jedynymi elementami nawiązującymi do stylistyki podhalańskiej. Prosta, prostopadłościenna bryła całości budynku wyróżnia się narożną dwukondygnacyjną loggią oraz długim balkonem w elewacji frontowej podtrzymywanym przez solidne belkowe, uskokowe wsporniki. Elementy te przywołują skojarzenie ze stylem huculskim.

Wnętrza i detale

Motywy zaczerpnięte ze sztuki górali podhalańskich pojawiały się także we wnętrzach i sporadycznie jako elementy dekoracyjne elewacji. Jak już wspomniano, ornamentyka zakopiańska zwykle występuje wspólnie z rodzimymi formami sztuki huculskiej. Czasami powiązana jest z motywami alpejskimi. Tworzy wtedy kompozycje o skomplikowanej strukturze i trudnej do zdefiniowania genezie stylistycznej poszczególnych elementów. Zlokalizowano jedynie kilka przykładów dekoracji wnętrz z widocznymi wpływami sztuki ludowej Podhala. Wszystkie pochodzą z okresu międzywojennego.

¹⁵ S. Piekarski, J. Zagdańska, *Ośrodki zdrowotno-wypoczynkowe urzędników państwowych, policji i studentów w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2018, s. 149–155.

Pensjonat Liljana w Worochcie powstał najprawdopodobniej w drugiej połowie lat 30. XX w., a jego projektant jest nieznany. W sali jadalnianej tego obiektu zachowała się boazeria oraz belkowy strop kasetonowy z bogatą dekoracją geometryczną i roślinną o regionalnych motywach huculskich i zakopiańskich (il. 10 i 11)¹⁶. Ornamentyka występuje na profilowanych belkach stropowych, a także w polach kasetonów. Na podniebieniach belek umieszczono kryształowo cięte romby i trójkąty z ukośną kratką – *mirwą*. Rozety w postaci sześciodzielnego kwiatu w otoku zajmują miejsca na przecięciu się belek. Pola kasetonów wypełniają wygięte gałązki z podłużnymi liśćmi – *gaje*. Otaczają one centralnie usytuowane sześciodzielne kwiaty – *gwiazdy*. Podobny w strukturze, lecz różniący się detalami strop kasetonowy występuje w pomieszczeniu dawnej apteki we wspomnianym wcześniej pensjonacie w Worochcie (il. 12). Także tutaj nastąpiło przemieszanie się ornamentów zakopiańskich z huculskimi.

Il. 10. Worochta, pensjonat Liliana, wnętrze dawnej jadalni ze stropem kasetonowym, parter, 2009 r., fot.: J. Czubiński

Il. 11. Worochta, pensjonat Liliana, parter, fragment stropu kasetonowego w dawnej jadalni, 2019 r., fot.: J. Czubiński

Il. 12. Worochta, pensjonat o nieznanym nazwie z apteką, wnętrze dawnego pomieszczenia aptecznego ze stropem kasetonowym, 2009 r., fot.: J. Czubiński

Interesujący, lecz niestety niezachowany detal architektoniczny z motywami dekoracji opartej na wzorcach podhalańskich występował w elewacji pensjonatu Lena w Worochcie. Ten powstały jeszcze przed I wojną światową budynek odznaczał się wielością galerii i werand zlokalizowanych na wszystkich elewacjach i na każdej z trzech kondygnacji. Całość utrzymana była w stylistyce huculskiej. Płyciny balustrady galerii pierwszego piętra nad głównym wejściem w elewacji frontowej były od lat 20. poprzedniego wieku wypełnione płaskorzeźbionymi panelami z motywami roślinnymi i geometrycznymi (il. 13, 14, 15, 16). Analiza użytych ornamentów pozwala wyróżnić m.in. takie

¹⁶ J. Czubiński, *Stylistyka...*, op. cit., s. 117–119.

motywy jak rozety w otoku, sześcioliście, szyszki, wici roślinne oraz leluje. Przewaga ornamentyki roślinnej świadczy o silnym wpływie wzorów z Podhala. Płyciny te zostały zdemontowane około 2012 r. i zastąpiono je prostym pionowym deskowaniem.

Il. 13, 14, 15, 16. Worochta, pensjonat Lena, płyciny balustrady galerii pierwszego piętra w elewacji frontowej, 2012 r., fot.: J. Czubiński

Wnioski i podsumowanie

Architektura rodem z Zakopanego nie znalazła szerszej akceptacji na Huculszczyźnie. Motywy podhalańskie nie występowały nigdy w tym regionie w postaci budynków realizujących w pełni założenia stylu stworzonego przez Stanisława Witkiewicza. Przed I wojną światową pojawiały się sporadycznie jako jeden z elementów stylu huculskiego, współtworząc eklektycznie tę tendencję (Dom Gminny w Mikuliczynie). W okresie międzywojennym motywy podhalańskie stawały się z czasem stylistyczno-kulturowym wyznacznikiem obiektu – niczym sygnał wizualny, identyfikujący ideowo budynek (Dom Ludowy i pensjonat Krakowianka w Worochcie). Częściej były jednak traktowane w sposób formalny jako elementy kompozycyjne budynku (pensjonat Mimoza w Worochcie). Roślinna ornamentyka podhalańska jako atrakcyjny motyw uzupełniała geometryczność ornamentów huculskich i była wykorzystywana w sposób czysto dekoracyjny (sufit kasetonowy w pensjonacie Liljana w Worochcie).

Udało się zlokalizować niewiele przykładów występowania motywów zakopiańskich w architekturze miejscowości uzdrowskich nad Prutem na Huculszczyźnie. Sądzić należy, że przyczyny braku większego wpływu Podhala na architekturę Huculszczyzny leżały m.in. w sferze silnej identyfikacji kulturowej mieszkańców z regionem oraz niezależnym od narodowości lokalnym patriotyzmem. Miało to podłoże historyczne i związane było z podziałem Małopolski (Galicii) na Wschodnią (ze stolicą we Lwowie) i Zachodnią (ze stolicą w Krakowie). Pod koniec XIX w. zdefiniowane zostały dwa niezwykle mocne ośrodki ludowej kultury góralskiej leżące na ziemiach dawnej Polski. Wschodnie Karpaty z Huculszczyzną identyfikowane były z kulturą wschodnią, bizantyjską, ukraińską, a Podhale i Zakopane z Zachodem i katolicyzmem. Styl zakopiański traktowany był jako narodowy polski, a styl huculski jako rusko-ukraiński (często ze złymi konotacjami z obu stron). Ich wzajemne oddziaływanie było niewielkie, a przenikanie się bardzo trudne. Widać to w niemal całkowitym braku form huculskich w Galicji Zachodniej¹⁷ oraz w niewielkiej popularności motywów podhalańskich w Galicji Wschodniej¹⁸. Podejmowane były próby stworzenia stylu łączącego te dwie tendencje (np. styl galicyjski Edgara Kovátsa). Pomysł ten o charakterze politycznym, popierany przez Wiedeń, też nie znalazł szerszego społecznego poparcia¹⁹. Obydwie tendencje, zarówno tatrzańska, jak i wschodnio-karpacka, rozwijały się prawie autonomicznie i zaznaczały swą obecność głównie w swoich regionach. Sytuacja ta nie zmieniła się po odzyskaniu przez Polskę niepodległości i nie miała wpływu na architekturę Huculszczyzny okresu międzywojennego.

Dotychczasowe studia nad tym problemem doprowadziły do zlokalizowania na Huculszczyźnie niewielu obiektów o motywach podhalańskich. Należy kontynuować badania nad tym zjawiskiem – zarówno terenowe, jak i kameralne. Wydaje się jednak, że teza o niewielkiej akceptacji zakopiańszczyzny na Huculszczyźnie nie ulegnie istotnej modyfikacji.

Bibliografia i źródła

- Biriulow J., *Secesja we Lwowie*, tłum. J. Derwojed, Warszawa 1996.
- Borowik A., *Dzieje, architektura oraz twórcy Zakładu OO. Jezuitów w Chyrowie. Twórczość Antoniego Łuszczkiewicza oraz Edgara Kovátsa na tle epoki*, Katowice 2012.
- Czubiński J., *Modernizm o cechach stylu międzynarodowego w międzywojennej architekturze uzdrowisk położonych w dolinie Prutu na Huculszczyźnie*, [w:] *Modernizm w Europie – modernizm w Gdyni*, t. 5: *Architektura XX wieku, jej ochrona i konserwacja w Gdyni i w Europie*, red. M.J. Sołtysik, R. Hirsch, Gdynia 2018, s. 103–108.
- Czubiński J., *Stylistyka wnętrz historycznych w budynkach położonych w wybranych miejscowościach uzdrowskich na Huculszczyźnie*, „TeKa Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych” 2020, nr 4, s. 110–123.
- Komar Ż., Bohdanova J., *Secesja we Lwowie*, Kraków 2014.

¹⁷ Por.: T. Szybisty, „Sposób zakopański”..., *op. cit.*, s. 94–99.

¹⁸ Por.: J. Lewicki, *Między tradycją...*, *op. cit.*, s. 207–222.

¹⁹ M. Leśniakowska, *Architekt Jan Koszycz-Witkiewicz...*, *op. cit.*, s. 17.

- Leśniakowska M., *Architekt Jan Koszycz-Witkiewicz (1881–1958) i budowanie w jego czasach*, Warszawa 1998.
- Lewicki J., *Między tradycją a nowoczesnością. Architektura Lwowa lat 1893–1918*, Warszawa 2005.
- Mokłowski K., *Sztuka ludowa w Polsce*, Lwów 1903.
- Нора О., *Іван Левинський архітектор, підприємець, меценат*, Львів 2009.
- Piekarski S., Zagdańska J., *Ośrodki zdrowotno-wypoczynkowe urzędników państwowych, policji i studentów w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2018, s. 149–155.
- Pszczółkowski M., *Kresy nowoczesne. Architektura na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej 1921–1939*, Łódź 2016.
- Pszczółkowski M., *Tadeusz Obmiński – architekt dwóch kultur*, [w:] *Studia z architektury nowoczesnej*, t. 6: *Architektura polska – między Wschodem a Zachodem*, red. J. Kucharzewska, Warszawa–Toruń 2018, s. 72–93.
- Szybisty T., „Sposób zakopiański” i jego twórca Edgar Kováts, „Rocznik Podhalański” 2007, t. 10, s. 55–104.
- Tondos B., *Styl zakopiański i zakopiańszczyzna*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2004.
- W trosce o zdrowie młodzieży akademickiej*, „Wielkopolska Ilustracja” 1928, nr 11, s. 7.
- Willa prof. Boguckiego*, „Architekt” 1904, nr 8, s. 123–126.

